

ALEVİLİK ARAŐTIRMALARI DERGİSİ

The Journal Of Alevi Studies

HAKEMLİ DERGİ

Kış/Winter 2011, Sayı/Volume 2

Uluslararası Süreli Yayın - 6 ayda bir yayımlanır - Ücretsizdir.

ISSN 2146-4421

Ankara, Aralık - 2011

FÜTÜVVET-MELÂMET İLİŞKİSİ

THE RELATIONSHIP BETWEEN GUILD AND REPROACH

M. Esat HARMANCI¹

ABSTRACT

ÖZET

Tasavvuf tarihi boyunca bir zühd yolu olarak en başından beri tartışılan ve tasavvufun kurumsallaşması süreçlerinde melâmet kavramı ile karşılanan doktrin, hicretin üçüncü asrından beri farklı kavramlarla karşılanmıştır. Fütüvvet, uhuvvet ve melâmetin çoğu zaman farklı kavramlar ve özellikle de farklı kurumlar olarak kullanılması tarihi süreçte belirgin olan bu aynılığı gölgede bırakmıştır. Son on yılların mezhep ve meşrep ekseninde şekillenen tarikat ve zühd arayışlarının fazlaca gösterişi yorumcuları da konuyu özellikle melâmetin dar ve değersizleştirilmiş bir Kalenderî zümresine özgü kılınması üzerinden ele almışlardır. Bu yazı, bir zühd yolu olan melâmetin ilk ortaya çıktığı yıllarda karşıladığı anlamları ve kavramın o dönemde tartışılan çağrışımlarını ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Melâmet, Fütüvvet, Ahilik.

The doctrine discussed as a piety way throughout the history of Sufism and compared to the term “reproach” in the processes of institutionalization of Sufism has been defined with different terms since the third era of hegira. This sameness being clear in historical process has been kept in the background due to the fact that guild, brotherhood, and reproach have used as different terms, notably different associations. The extremely ostentatious commentators of order and piety searches taking shape within the frame of sect and temperament developing in recent years handle the subject especially in terms of allocation of reproach to a narrow and trivialised Kalenderi group. In this paper we will discuss the meanings which the term “reproach”, a piety way, corresponded to in the early years of its appearance, and the connotations of that notion debated in those periods.

Key Words: Sufism, Reproach, Guild, Ahi-order

¹ Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

Fütüvvet, genç, yiğit, civanmert, delikanlı ve cömert anlamlarına gelen *fetâ*dan türetilmiş Arapça bir kelime olup, Kur'ân'da *fetâ*, *fitye* ve *fityân* şeklinde "genç, delikanlı" manasında, birtakım fazilet vasıfları ile belirginleşen kişilere işaret etmeyip sözlük anlamıyla kullanılmıştır(Kur'ân, Yûsuf: 30; Mûsâ: 60). *Fetâ* kelimesinin terimleşmesinden sonra müfessirlerin; put kıran, hevâ ve heveslerine karşı gelen veya gördükleri baskıya rağmen inançlarını koruyan ve bu uğurda ülkelerini terk eden, mevcudu karşılıksız veren, eziyeti önleyen, şekvayı terk eden kişiler karşılığı kullanımı ile öne çıkmış ve bundan dolayı da sûfiler tarafından bir tasavvuf terimi olarak kültüre kazandırılmıştır(Sülemî, 1950: 32; Kurtubî, 1998: 550; Bolat, 2003: 257).

İslam öncesi Arap toplumunda kullanılmaya başlandığı bilinen *fetâ* kavramının ne zaman ortaya çıktığı hususunda kesin bir kanaate varılmamakla birlikte üzerinde çalışma yapan hemen bütün araştırmacılar kavramın, ortaya çıkışından itibaren bazı aşamalar geçirdiğini, zaman içerisinde anlam değiştirdiğini kabul ederler. Bu değişim, ileride değineceğimiz üzere kelimenin din ve tasavvuf dışı bir anlama sahip iken zamanla dini ve tasavvufî bir anlam ifade etmesinden ve bir teşkilatın adı olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu sürecin anlamlandırılması sadedinde fütüvvetin teşkilatlanması ve ortadan kalkmasına kadar gelen sınıflandırmalar şöyle bir tablo ortaya çıkarmıştır:

1. Cahiliye fetâsıyla bağlantılı bir şekilde İslam'ın ilk yüzyılında belirmeye başlayan sosyal bir kavram olarak fütüvvet,
2. Dokuzuncu yüzyılda sosyal bir yapılanma halinde gençler arası toplumsal, ekonomik ve siyasal bir kuruma dönüşen, Abbâsîlerin son döneminde(1179-1225) resmî bir devlet kurumu haline getirilen ve bir teşkilat olan fütüvvet,
3. Yine dokuzuncu yüzyılda artık bireysel yaşayış biçiminden sıyrılıp kurumsallaşmaya başlayan tasavvuf hareketine paralel olarak sûfilikle iç içe geçen tasavvufî fütüvvet,
4. Son aşama olarak da esnaf tabakasıyla bütünleşerek yine bir sûfî kurum hüviyetini geniş ölçüde koruyan, meslek teşekkülü niteliğindeki Ahîlik fütüvveti şeklinde dört aşaması olduğu anlaşılmaktadır(Bolat, 2003: 257-258).

Fütüvvet ruhunun dinî bir içerik kazanması ilk olarak Hz. Âdem'den başlayarak Hz. Muhammed'e kadar bütün peygamberlerin ve sahabenin vasıfları ile izah edilmeye başlanmıştır. Bu üstün vasıfların her biri bir peygambere yaraşır kılınarak; Âdem'in özür dileyiciliği, Nuh'un dayanıklılığı, İbrahim'in vefası, İsmail'in sadakati, Musa'nın ihlâsı, Eyyub'un sabrı, Davud'un ağlaması, Muhammed'in cömertliği ve Ali'nin ilmi ile ilişkilendirilmiş ve özendirilmiştir. Fütüvvetin bu dönüşümü yaşamasında elbette

tasavvufun rolü büyüktür. Sûfî-fütüvvetin hicrî üçüncü ve dördüncü asırdan itibaren oluşmasından sonra fütüvvet kurumunda sûfî nitelikler ağır basmaya başlamış ve tasavvuftakine benzer bir kurumsallaşma eğilimi onda da baş göstermiştir.

Bu yazıda fütüvvetin tasavvufla ilişkisi üzerinde duracağımız için konunun İslam öncesi toplumda kurumsallaşmamış, bireysel ve dinî referanslarla ilişkisi bulunmayan eski bir asalet ve fazilet algısı üzerinde durmayacağız. İslam'ın ilk yıllarında Hz. Ali'nin şahsında toplamış olduğu ahlakî vasıflarla bize aktarılan *fetâ* anlayışı yüzyıllar içinde dönüşerek varlığını devam ettirmiştir.

Fütüvvetin siyaset alanı ile ilk ciddi yüzleşmesi Abbâsîler döneminde olmuştur. İktidarın zayıfladığı o dönemlerde devletin düzenini bozmak isteyen kontrolsüz fütüvvet birlikleri Abbâsî halifesi Nâsır Lidînellâh tarafından düzenli bir teşkilat haline getirilerek kontrol altına alınmaya başlanmıştır. Nâsır'ın kendisi de fütüvvet erkanı üzere elbise giyerek merasimle teşkilata dâhil olmuş, İmâmiyye mezhebinin temel inançlarına göre fütüvvet kurumunu On İki İmam'ın her birinin adına izafeten adlandırdığı on iki kola bölmüş ve bu kolların her birine bir temsilci tayin ederek kendisine bağlamıştır. Bu aşamadan sonra da asıl gayesini gerçekleştirmeye yönelmiş, diğer Müslüman hükümdarlara teşkilata katılmaları için elçiler yollamış ve çok sayıda hükümdarı kendisine bağlamıştır. Bu yolla Mısır, Suriye ve Anadolu'daki fütüvvet ocakları tarafından

önder olarak kabul edilmiştir. Anadolu hükümdarı İzzettin Keykavus'un ve Alâeddîn Keykubad'ın da Sühreverdi aracılığı ile gönderilen kâse ve şalvar ile bu teşkilata intisap ettiğini kesin olarak bildiğimize göre, Anadolu fütüvvetinin de tasavvufla ilişkili olarak kurumsallaştığını ve kadı, müderris, muhtelif tarikatlara mensup şeyhler ve büyük tacirlerin katılımıyla toplumsal kıymetinin yükseldiğini gördüğümüz gibi bu sürecin, fütüvveti artık teşkilatlı ve kendi içinde tüzüğü olan bir yapıya dönüştürdüğünü de söyleyebiliriz (Bolat, 2003: 262-263).

Fütüvvetin tasavvufla olan ilişkisi Halife Nâsır'ın kendisini bir sûfî şeyhi aracılığı ile fütüvvet teşkilatına ithal ettirmesi ile ilişkilendirilse de bu kurumun sûflikle olan ilişkisi bu vadede söz söyleyenler tarafından özde birlik, dahası aynîlik şeklinde ele alınmıştır. Konu üzerinde çalışanların Anadolu fütüvvetinin kökenleri üzerinde dururken yaşadığı ayrışmanın, konjonktürün egemen ideolojisi ile ilişkili olduğunu düşünmekteyiz. Meseleyi *ahî* kelimesinin Türkçe ya da Arapça kökenli oluşu üzerinden anlamaya çalışmak, bütün bir fütüvvet ve melâmet doktrinlerini ve Anadolu dışında da son derece yaygın bir şekilde hüküm süren melâmî havayı görmezden gelmek anlamına gelecektir. Meseleyi Batınîlik, Melâmîlik, eski Türk gelenekleri ve Bizans loncalarının kalıntıları ile çeşitlendirmek de kolaylıktan başka bir tutum değildir. Şüphesiz sosyal meselelerin birbiri ile etkileşimi söz konusudur ama esas olan tarafsız bir inceleme konunun ortaya çıkmasını beklemektir.

Bu noktada üzerinde önemle durulması gereken tek kavram olan *melâmîlik* öne çıkmaktadır. Belki iddialı gelecektir ama fütüvvetin veya uhuvvetin yani ahîliğin ve tabii olarak tasavvufun doğru anlaşılabilmesi için öncelikle Melâmîliğin anlaşılması gerekmektedir. Özellikle Türklerin Anadolu'ya geçerken tanıştığı İslam'ın karakteri büyük ölçüde Horasan çevresindeki tasavvuf anlayışı üzerinden şekillenen tasavvufî İslam olduğu için bu karakter, uzunca süren göç ile birlikte Anadolu'nun çeşitli yerlerine dağılmıştır. Bağdat ekolünün ve Mısır'daki fütüvvetin zaman zaman yağmacı fütüvvet grupları ile melâmet doktrininin dışına çıktığını belirtmekle birlikte esas olarak her ne kadar teşkilatlı bir yapıdan söz edilmese de genel itibariyle Horasan bölgesindeki fütüvvet sorgulamasının *zühhd* ekseninde şekillendiğini söylemek doğru olacaktır.

Horasan bölgesinde şekillenen ve Nişâbur Okulu olarak da adlandırılan bu oluşum sürecinde ortaya çıkan tasavvuf hareketi de çoğu zaman *fütüvvet* kavramı ile karşılır. Konu ile ilgili eserinde Sülemî, fütüvvet ve melâmet arasındaki ilişkiyi en doğru örneklerle ortaya koymaktadır. Hicretin üçüncü asrından itibaren tartışılan Melâmîliğin fütüvvetin sağlıklı bir şekilde değerlendirmesiyle mümkün olacağı ve bu güne kadar pek çok tanımı yapılan Melâmîliğin her dönemde zahitlik ekseninde şekillendiği kuşkusuzdur. Melâmîliğe bağlanan kimse nefsin terbiye için birçok adap ve erkâna saygı göstermek, nefsin inkâr edercesine ezmek, bütün beşeri gu-

rurunu yok etmek, içindeki riya izlerini kökünden silip süpürmek zorundadır.

Tasavvufun ortaya çıkışındaki bu zühd yolu her zaman canlı ve hâkim bir ruh halinde işlemekte idi. Bu dikkat ile yola çıkan sâlikin, dünyevî göstergelerden arınmak, sadeliği ve sıradan olmayı göstermek üzere giydiği hırka, destâr ya da postlar bir süre sonra onların gizli olan manevî donanımlarını bastırarak şekilde üstünlük payelerinin göstergeleri oldu ve sadelik karşılığı giyilen bu sıradan giysiler sonradan birer manevî uniformaya dönüştü. Melâmet ya da fütüvvet bu noktada devreye girip şekilci sûfliğe bir tepki hareketi olarak ortaya çıktı. Özde ve zühd doktrininde önceki sûfilerden farklı düşünmeyen bu yeni ekol, bütün şekle ait göstergeleri terk ederek özde oluşan her türlü manevî meziyetleri saklamaya ve gizlemeye özen gösterirken öte yandan aksini çağrıştıracak ya da kınanacak bir görünüme abartılı şekilde imkan hazırlamaya çalıştı.

Sülemî'den Abdülbaki Gölpınarlı'ya kadar yapılan melâmet soruşturmalarında ortaya çıkan şey, Melâmîliğin öncelikle *fetâ* kelimesinin karşıladığı yiğitlikle ilişkilendirilmiş olmasıdır. Bu zümre, yaşamaya çalıştıkları bu yeni sûfî hayatına *levm* kelimesinin geçtiği Kur'ân âyetini dayanak göstererek, kınayanların kınamasına aldırış etmeme, dahası kınayanların dikkatini üzerinde toplama düsturu ile hareket ederek, her zaman nefsin doğrulup kişiyi ele geçirmesine imkan vermeyecek bir süreci dinamik tutmayı esas kabul etmiştir.

“Melâmî diye kime derlerdi?” sorusunun cevabı, yiğitliğin tanımı ile karşılanmıştır. “İyiliğini değil, fakat kusurunu ve kötülüğünü açığa vurmamak cesaretini gösteren yiğit insanlara” melâmî denmektedir. “Bütün ömrünü iyilik ve güzellik içinde yaşadığı halde bütün iyiliklerini, bütün meziyetlerini, bütün başarılarını unutarak ve hiçe sayarak en küçük kusurunu en büyük hazla teşhir eden ve o kusuru herkesin gözüne sokarak herkes tarafından kınanmayı cana minnet bilen adam Melâmî’dir.”(Sülemî, 1950: 15). Bu kimselerin nazarında en büyük kabahat iyilikle övünmektir. Çünkü hüner iyilik yapmak değil kötülükle savaşmaktır.

Melâmetînin ibadetini, takvasını, zahitliğini, âlimliğini veya diğer herhangi halini açığa vurmaması icap eder. Onun için melâmî, ihlastan bahsedeceğine daha fazla onun zıddı olan riyâ aleyhine söz söyler; fazilet ve kemâlden bahsedeceğine kötülükleri zemmetmeyi tercih eder, nefisini doğrultacak ve yola getirecek işlerle meşgul olmaksızın ziyade nefisini itham ve tahkir etmekle, onun bütün arzularına karşı gelmekle meşgul olur(Sülemî, 1950: 19). Kur’ân’da, “Onlar Allah uğrunda savaşır ve kınayanların kınamasına aldırış etmezler.”(Kur’ân, Mâide: 54) şeklinde tarif edilen kimseler, kâfirlere karşı şanlı, şerefli ve zorlu kimseler iken din yolundaki savaşta da lehte ve aleyhte söylenenlere aldırış etmeme düsturu ile hareket ederler. Bu ayette söz konusu edilen savaş nefis ile savaş üzerinden yorumlayanlar ayetin, melâmînin de belli başlı vasfını karşıladığı, hatta *levm* fiilinden türe-

tilen *melâmî* kelimesinin de Kutsal Kitap’taki temel dayanağının bu ayet olduğu üzerinde birleşirler.

Melâmet, fütüvvet yani yiğitlik üzerinden ele alınırken, bedenen ve bilek gücü ile sergilenen bir yiğitlik değil, manevî meselelerde ortaya konan bir duruş karşılığı tarif edilmeye çalışılır. Melâmîlerdeki kınama, dünyayı levmetmek de değildir. Nişâburlu Ebû Hafs, o yıllarda kendini tanımlarken şöyle diyordu: “Sizin yolunuzca gizlenmesi gerekenleri açıklıyorsunuz. Bundan böyle bizimle oturmayın ve bizimle arkadaşlık etmeyin.”(Sülemî, 1950: 21). Bu gizem elbette sır saklamaktır ama bu sır da sûfinin seyr-i sülûkündeki hallerin esrarıdır.

Melâmetî, Allah ile arasındaki her şeyin, başkası tarafından görülmemesi icap eden bir sır olduğuna inanır. Bu sırrı saklamaya en büyük özeni ve herhangi bir kimsenin bu sırı aşına olmaması için en büyük gayreti gösterir. Halka belli etmediği sırları açığa çıkarmamak, övülmeye yaraşan hallerini belli etmek yüzünden gurura kapılmamak için halk tarafından istihza ve kınama ile karşılanacak hareketleri yapmaktan çekinmezler. İbn Arabî, melâmîleri Hak erenlerin en başına geçirir. Tarik sahipleri içinde kemale erenlerin bunlar olduklarını söyler. Arabî’ye göre sûfî ile melâmî farkı, melâmînin Allah’ın sırrını saklamaya dikkat etmesi ve davasının olmamasıdır. O, Hz. Muhammed’i de melâmî sayar, çünkü ona göre melâmîlik *lâbe kavseyn* makamıdır, Allah’a en yakın olma halidir. Allah yolunu

tutanlar; âbidler, sûfiler ve melâmîlerdir, fütüvvet ve ahlak mevkiini melâmîden başka kazanan yoktur(Sülemî, 1950: 22-25).

Fütüvvetin yani yiğitliğin sorgulandığı ilk yıllarda tasavvufun belirmeye başlamasıyla fütüvvetle ilişkilendirildiği veya fütüvvetin tasavvufî bir mahiyet aldığı görülmektedir. İlk mutasavvıflara baktığımızda onların ilk fütüvvet ehli oldukları göze çarpar. Onları bu denklemde buluşturan şey ise melâmetten başkası değildir. Fütüvvet ve tasavvuf melâmet doktrininde şekillenir. Fütüvvet ve sûfilik arasındaki ilk bağlantı, Irak'ta Hasan-ı Basrî'nin muhitinde kendini gösterir. Hasan-ı Basrî "seyyidü'l-fityân" yani yiğitlerin piri idi ve İslam tarihinde tasavvuf için zemin hazırlayan daha sonra da sûfiler tarafından kutup sayılan bir şahsiyetti.

O halde, o yıllarda sûfî ya da melâmî karşılığı kullanılan fütüvvet nasıl tanımlanmaktaydı ve yukarıda tekrarlayıp durduğumuz yiğitliğin kapsamı ve anlamı ne idi? Ahvazlı Ali, "Fütüvvetin esası, kendini tek faziletli görmektir." derken Kuşeyrî yiğitliği şöyle tanımlar: "Fütüvvet putu kırmaktır. Her insanın putu da kendi nefsidir. Her kim hevâ ve hevesine karşı gelirse hakikatte fütüvvet sahibi olur."(Sülemî, 1950: 32). Ebû Hafs, fetâları ve melâmîleri "nefisleri hesabına hiçbir tehlikeden ürkmeyen erkek adamlar" olarak tarif eder(Sülemî, 1950: 34).

Son olarak Feridüddîn-i Attâr'ın Hamdûn-ı Kassâr ile, ona bağlı yiğitleri arasındaki alakayı anlattığı diyalogu aktaralım. Hamdûn diyor ki: "Birgün Nişâbur'un bir

semtinde dolaşıyordum. Yiğitlikle tanışmış Ayyâr Nûh ile karşılaştım ve sordum: Fütüvvet nedir? O da hangi fütüvvet, dedi; seninki mi, benimki mi? İkisini de anlat, dedim. O da şu sözleri söyledi: Ben esvabı çıkarır, hırka giyer, sûfî olmayı umarak bu elbiseye yaraşır işler başarır ve Allah'tan utanmak dolayısı ile her türlü suçtan çekinirim. Sen ise herkes hizmetine koşmasın ve sana aldanmasın diye hırkayı çıkarırsın. Benim fütüvvetim şeriatın dış yüzüne uymakta, senin fütüvvetin ise kalbin sesini dinlemektedir."(Sülemî, 1950: 48).

Sülemî, uzun süre incelediği melâmî doktrini şöyle özetler: Onlar gerçek İslam zâhitlerinin fütüvvet erbabıdır. Yiğitliği, bütün iç ve dış vasıfları ile başkalarından çok fazla onlar yaşatmışlardır. Cüneyd insaf etmiş olsaydı "fütüvvet Şam'dadır, din Irak'tadır, gerçeklik Horasan'dadır." demekle kalmaz, fütüvvet de gerçeklik de Horasan'dadır, derdi (Sülemî, 1950: 36). Başından beri aktarıldığı üzere ilk ortaya çıktığı zamandan bu yana fütüvvetin melâmetten farklı bir hal olarak ele alınmadığını, semantik açıdan da her zaman birinin diğerini karşıladığını ve ilerleyen zamanda Melâmîliğin tasavvufu, fütüvveti ve uhuvveti kapsayan, büyük bir doktrine dönüştüğünü belirtmeliyiz.

Şu halde fütüvvet, Melâmîlikten farklı bir düstur ortaya koymamıştır. Fütüvvetin karşıladığı yiğitliğin özünü ise nefisle mücadelede ortaya konan manevi cengâverlik oluşturmaktadır. Abbasîlerden Anadolu'ya

ya da Horasan'dan Anadolu'ya, ister kurumsal isterse doktrin yoluyla bakıldığında Anadolu'daki tasavvuf ve fütüvvet hareketlerinin özündeki melâmî tat ve lezzet hep vardı ve bu yiğitlik ve haz okulu âhîlik teşkilatında da yaşatılarak meslek erbabı eliyle sebil çeşmeleri gibi tüm insanlığa içirilmeye çalışıldı.

Sonuç

Bugün Anadolu'da şekillenen âhîlik teşkilatı, sadece Türklere ve Anadolu'ya özgü bir endüstri modeli ya da meslek okulu girişimi olarak algılanmamalıdır. Meselelerin ekonomik ve mesleki birikiminden yararlanmanın gereği ve faydası elbette tartışılmamalıdır. Ama hicri üçüncü asırdan Osmanlı'nın son dönemlerine kadar farklı şubelerde yaşatılan yiğitliğin yani fütüvvet kurumunun ya da Melâmîliğin bu meslek loncaları eliyle şebeke şebeke topluma yayılmak istendiği ve böylece halkın manevi refahının hedeflendiği unutulmamalıdır. Evinde oturan ve kendi aşında, işinde olan bireylerden; kentli, birlikte yaşayan ve üreten toplumlara geçilmesi ile ortaya çıkan bir ihtiyaç söz konusudur. Bu ihtiyaç, ürettiğini satmakla başlayan kazanç sistemlerinin ahlakını terbiyeli kılmaktan başkası değildir.

Kısacası, ahîlik kurumu ya da bugünlerde sosyal etkinliğe dönüşen ahîlik eğlenceleri tarihten kalan bir nostaljiden ibaret olarak görülmemelidir. Özellikle de daha çok zanaatkâr esnafının teşkilatı hiç değildir. Fütüvvet âhîlerinin düsturu, bütün meslek-

lileri kapsamaktadır. Modern zamanlarda ortaya çıkan mesleklerin eski fütüvvet ve âhîlik kitaplarında adlarının bulunmayışı onları bu düsturlardan uzak tutmaya yeterli olmayacaktır. Bu çağdaş meslekler, ahî teşkilatının peştemâlcı esnafı kadar yiğitlik göstermede aynı sorumluluğa sahiptir. Bugün, bu düsturları büyük ölçüde yasalarla ve meslek tüzükleri ile oluşturmaya çalışıyoruz ama her dönemde meslek etiğinin de bir norm olarak etkin olması gerektiğinden hiçbir zaman kuşku duyulmamıştır.

Kısacası herhangi bir zamanda, ne tür iş ya da meslek icra edilirse edilsin, nefsin istedikleri ile karşı karşıya kaldığımız durumlarda yiğitliğin etkin olarak yaşatılması sorunu ile her zaman karşılaşacağımızdan hiç kuşku yoktur. Aksi halde yüzlerce yıl gönül abidelerinin temel harcı olan Melâmî doktrini, son yüz elli yılın kökenci tasnifçiliği ile, dejenere olmuş bir kısım Kalenderî zümresi üzerinden anlatmaya çalışmak, bir takım mezhep ve meşrep taassubunun malzemesi kılmak ve güncel siyasete alet etmek, meslek etiğine ve kültür tarihine yanlı ve şaşkınlık bakmak anlamına gelecektir.

Ma'rûf-ı Kerhî, Şakîk-i Belhî, Bâyezid-i Bestâmî'lerin riyâzet eksenli zühd sorgulamalarından itibaren oluşan ve zamanla kurumsallaşan melâmet doktrini hemen bütün zühd yolcularının vazgeçilmez azığı olmuştur. Tasavvuf tarihçilerinin adlandırmak suretiyle tasnif etme ve böylece anlama kolaylığı yüzünden melâmet bütün zühd sâliklerine özgü bir hal iken fetişize edi-

lerek ya Bâtınî şubelerin ya da bütünüyle Kalenderiye'nin gezici sapkın dervişlerinin yaftası olarak kullanıldı. Kavramın tarihi süreçte yaşadığı semantik erezyonun mezhep ve tasavvuf eksenli İslamî dindarlığın egemen havası ile de ilişkili olduğunu söylemeliyiz. Ahmet T. Karamustafa'ya göre bu zahitlik türünün sapkın bulunmasında öncelikli varsayım, "modernlik öncesi İslam tarihinde bir yanda kültürel seçkinlerin yüksek, kural belirleyen ve resmî dinleriyle diğer yanda cahil yığınların alçak, kural karşıtı ve âmiyâne dinleri arasında su geçirmez bir ayrılığın olduğu(dur)"(Karamustafa, 2011: 15) fakat bu bakış açısındaki ayrışma, halk ve yüksek zümre ayrılığı ötesinde bir karakter arz etmektedir. Hem taşralı hem de marjinal, esas itibariyle de "yoz" bir imaja sahip olan melâmetî zâhitler, egemen havayı koklayan tarih yazarlarının da yüzlerce yıl ilgisine mahzar olamamışlardır.

KAYNAKÇA

- BOLAT, Ali. (2003). Bir Tasavvuf Okulu Olarak Melâmetîlik. İstanbul.
- İMÂM KURTUBÎ. (1998). El-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân. Çev. M. Beşir Eryarsoy. İstanbul.
- KARAMUSTAFA, Ahmet T. (2011). Tanrının Kuraltanımlar Kulları. Çev. Ruşen Sezer. İstanbul.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı. (1984). Haz. Hüseyin Atay, Yaşar Kutluay. Ankara.
- SÜLEMÎ, Ebu Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin. (1950). İslam Tarihinde İlk Melâmet. Çev. Ömer Rıza Doğrul. İstanbul.

